

اثرات خانه‌های دوم بر مناطق روستا - شهری مورد: منطقه شهری فیرواق در شهرستان خوی

مجتبی قدیری معصوم*؛ استاد و عضو قطب علمی برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
علی غلامی؛ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
حبیب محمودی چناری؛ دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی آمایش کیفیت محیطی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
اسماعیل تقوی زیروانی؛ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
فاطمه محمدزاده لاریجانی؛ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۹/۳۰

دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۱/۱۶

چکیده

رشد و گسترش گردشگری از جمله پدیده‌های مهم اواخر قرن بیستم بوده که با سرعت در عصر حاضر نیز ادامه دارد. نواحی روستایی و کوهستانی مهم‌ترین عرصه‌هایی هستند که در زمینه گردشگری و فعالیت‌های وابسته به آن به شدت مورد بهره‌برداری قرار گرفته و با تحولات مستمر در زمینه کاربری اراضی و پیامدهای حاصل از آن مواجه شده‌اند. در تحقیق حاضر سعی شده به این سؤال اساسی پاسخ داده شود که آیا گسترش گردشگری خانه‌های دوم در ابعاد زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و کالبدی در منطقه شهری فیرواق تأثیری داشته است؟ از آنجایی که پدیده گردشگری و به‌ویژه گردشگری خانه‌های دوم در اثر ارتباط دو جامعه شهری و روستایی شکل می‌گیرد، تأثیرات این پدیده به صورت طیف در این دو گروه قابل بررسی است. روش تحقیق در پژوهش حاضر ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی بوده و داده‌های موردنیاز از طریق روش‌های اسناد، و میدانی گردآوری شده است. ابزار گردآوری داده‌های میدانی ترکیبی از پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده بوده است. جامعه آماری شامل ۲۵۰۰ خانوار ساکن در منطقه شهری فیرواق از توابع شهرستان خوی، استان آذربایجان غربی بوده که بر اساس فرمول کوکران ۳۳۷ خانوار به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شده و به همین تعداد پرسشنامه در بین خانوار توزیع شده است. نتایج نشان داد گردشگری خانه‌های دوم در حوزه اقتصادی بر وضعیت درآمد و پس‌انداز، در حوزه اجتماعی فرهنگی سبب رشد و بلوغ فرهنگی و در زمینه زیست‌محیطی و کالبدی سبب تغییر در ساختار سکونتگاهی و تغییر در بافت و چهره طبیعی منطقه شده است.

واژگان کلیدی: خانه‌های دوم، شهرستان خوی، فیرواق، اثرات اقتصادی، روستا-شهر.

* Email: mghadiri@ut.ac.ir

(۱) مقدمه

رشد و گسترش گردشگری از جمله پدیده‌های مهم اواخر قرن بیستم است که با سرعت در قرن جدید ادامه دارد. نواحی روستایی و کوهستانی مهم‌ترین عرصه‌هایی هستند که در زمینه گردشگری و فعالیت‌های وابسته به آن به شدت مورد بهره‌برداری قرار گرفته و با تحولات مستمر در زمینه کاربری اراضی و پیامدهای حاصل از آن مواجه شده‌اند. گردشگری روستایی شامل فعالیت‌های متنوعی است که گردشگران در نواحی روستایی انجام می‌دهند. با این حال انواع مختلف آن تحت عنوان گردشگری طبیعی، گردشگری فرهنگی، گردشگری بومی، گردشگری دهکده‌ای و گردشگری کشاورزی تفکیک و طبقه‌بندی شده‌اند (الوانی، ۱۳۷۲: ۷۴).

خانه‌های دوم مساکنی هستند که به‌طور موقت و در مدتی از سال برای مقاصد تفریحی و فراغتی استفاده می‌شوند (davies, 1981: 163). گردشگری خانه‌های دوم یکی از الگوهای گسترش گردشگری به‌ویژه در نواحی روستایی و کوهستانی است که از طریق گسترش مالکیت خانه‌های دوم (خانه‌های بیلاقی یا خانه‌های تعطیلات) حاصل می‌شود. علی‌رغم سابقه نسبتاً زیاد شکل‌گیری و گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی، گردشگری خانه‌های دوم اخیراً تجدید حیاتی را تجربه می‌کند که اغلب با توجه به الگوهای جدید تولید و مصرف اقتصادی قابل تشریح است (Williams and Hall, 2000: 123). این روند همچنین به‌عنوان واکنشی در برابر بحران روستایی حاصل از تجدید ساختار کشاورزی در حال گسترش است (Diter, 2002: 40). در برخی کشورها مالکیت خانه‌های دوم به‌عنوان بخش اجتناب‌ناپذیر زندگی جدید در نظر گرفته شده و به همین دلیل اکثر مقصدهای روستایی را گردشگری داخلی تشکیل می‌دهد (Aldskogius, 1993).

منطقه شهری فیرواق در حدود ۸-۱۰ کیلومتری شمال غرب شهر خوی در استان آذربایجان غربی قرار گرفته و باغ‌های انبوه و طبیعتی سرسبز دارد. مناظر طبیعی بسیار زیبا و وجود آب و هوایی پاک و دسترسی آسان زمینه مناسبی برای گردشگری خانه‌های دوم فراهم نموده است. پدیدار شدن اوقات فراغت، به‌عنوان یکی از نیازهای اساسی جوامع معاصر است و در راستای این امر، گردشگری نیز به‌عنوان یکی از شیوه‌های گذران اوقات فراغت گسترش و توسعه یافته است (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۱۳).

گردشگری در محیط‌های روستایی با توجه به توسعه شهرنشینی، بهبود سیستم حمل و نقل و ارتباطات، افزایش اوقات فراغت و غیره در حال گسترش است (شکری، ۱۳۸۴: ۲۹۶) و به دنبال آن شکل‌گیری و گسترش خانه‌های دوم از پدیده‌های مهم قرن بیستم و سده‌های حاضر است. نواحی روستایی، از جمله عرصه‌هایی است که در این زمینه بهره‌برداری شده است و به همین علت، بخش مهمی از خانه‌های دوم در نواحی روستایی ایجاد و گسترش یافته‌اند. گردشگری روستایی به‌عنوان ابزاری برای

توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی مطرح است. این دیدگاه خواهان رشد بلندمدت گردشگری بدون اثرات مخرب بر زیست بوم‌های طبیعی است (رکن الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱: ۳۵-۳۲). با توجه به ماهیت گردشگری و خانه‌های دوم و ارتباط آن با فعالیت‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی، بروز تغییرات و تحولات زیست محیطی و تأثیرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی اجتناب‌ناپذیر است. با توجه به روند شکل‌گیری و تمایلات مردم برای ایجاد خانه‌های دوم و تأثیراتی که این پدیده از ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی در مناطق مختلف، به خصوص روستاها خواهد گذاشت، برای مدیریت و ساماندهی مناسب این فضاها، توجه به خانه‌های دوم و هدایت منطقی آنها از ضروریات است. (شریف زاده و همکاران، ۱۳۸۱: ۲۵۱) گرچه در ایران تاریخچه شکل‌گیری این پدیده عمری بیش از چند دهه بیشتر ندارد، اما گرایش شهروندان برای شکل‌گیری این گونه مکان‌ها ایجاب می‌نماید که هدایت و ساماندهی فضایی آنها مورد توجه قرار گیرد. یکی از نواحی‌ای که قابلیت زیادی برای گسترش گردشگری دارد، منطقه شهری فیرواق در استان آذربایجان غربی و نقاط روستایی پیرامون آن است. این منطقه‌ی شهر از توابع شهرستان خوی بوده و در بخش مرکزی قرار دارد که با داشتن آب‌وهوای مناسب و باغات میوه، راه ارتباطی مناسب، شرایط اقلیمی و جغرافیایی، مورد توجه گردشگران و به‌ویژه مالکین خانه‌های دوم قرار گرفته است. پیدایش این خانه‌ها اثرات اقتصادی و اجتماعی، فرهنگی و کالبدی خاصی را در روستا به وجود آورده است. پژوهش حاضر به دنبال آن است تا به ارزیابی این اثرات بپردازد.

از آنجا که گردشگری با محیط طبیعی و فعالیت‌های اقتصادی اجتماعی رابطه متقابل دارد، می‌تواند آثار و پیامدهای مثبت و یا منفی در این زمینه‌ها داشته باشد. به همین دلیل شناخت آثار و پیامدهای گردشگری در مرحله اول و مدیریت این اثرات در مرحله دوم، می‌تواند پیامدهای مثبت گردشگری برای نواحی روستایی و یا شهری را به حداکثر ممکن افزایش و پیامدهای منفی آن را به حداقل ممکن کاهش دهد. در مقاله حاضر سعی شده به این سؤال اساسی پاسخ داده شود که گسترش گردشگری خانه‌های دوم چه اثرات و پیامدهایی در ابعاد زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و کالبدی در منطقه روستا-شهری فیرواق برجای گذاشته است.

۲) مبانی نظری

در مورد خانه‌های دوم تعریف واحدی وجود ندارد؛ در فرهنگ جغرافیای انسانی در این مورد چنین آمده است: خانه‌های دوم خانه‌هایی هستند که به وسیله خانوارهای ساکن در نقاط دیگر خریداری و یا به مدت طولانی اجاره می‌شوند. چنین خانه‌هایی معمولاً در نواحی روستایی قرار داشته و برای مقاصد تفریحی استفاده می‌شود، دارای اسامی خانه‌های آخر هفته و خانه‌های تعطیلات است

(Johnston, 1998:423). مؤسسه ابداعات اجتماعی در امریکا نیز خانه‌های دوم را به دین صورت تعریف می‌کند: خانه‌های دوم خانه‌هایی هستند که کمتر از ۹۱ روز در هر سال تقویمی اشغال می‌شود. به هر حال می‌توان گفت خانه‌های دوم یا تعطیلات، مساکنی هستند که در نواحی مختلف از جمله نواحی روستایی معمولاً توسط ساکنان شهرها ساخته و یا خریداری می‌شود و در روزهای معینی مانند روزهای تعطیلات و فصل تابستان عمدتاً با هدف فراغت و تفریح مورد استفاده قرار می‌گیرد (رضوانی، ۱۳۸۱).

گردشگری روستایی دارای اشکال متعددی است به همین دلیل ارائه تعریف جامع و دقیق از آن دشوار است. در حقیقت توریسم روستایی یکی از مفاهیم و اشکال توسعه پایدار است که در آن از منابع موجود در مناطق روستایی استفاده می‌شود. این گونه توسعه، کمترین تأثیر مخرب را دارد یا اصولاً فاقد چنین تأثیراتی است و از رهگذر ارتقای سطح بهره‌وری در مناطق روستایی، ایجاد اشتغال، اصلاح توزیع درآمد، فقط محیط روستا و فرهنگی بومی، جلب مشارکت مردم محلی و ارائه شیوه‌های مناسب برای منطبق ساختن باورها و ارزش‌های سنتی با شرایط امروزی منافع روزافزون را نصیب مناطق روستایی می‌سازد (خیاطی، ۱۳۸۲: ۲۸). شکل‌گیری انواع گردشگری در مناطق روستایی به عنوان یک عامل بسیار موثر در بهبود شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی نقش داشته و به عنوان پایه اساسی در مبحث پایداری مطرح می‌باشد. (هادی زاده و زرگر، ۱۳۹۳)

برنامه‌ریزی در حوزه‌های گردشگری موجب تنوع اقتصاد محلی و رونق فعالیت‌های اقتصادی به صورت سازمان یافته شده و زمینه توسعه پایدار روستایی را فراهم می‌آورد (مرادی مسیحی و قاسمی ۱۳۹۳). به طور کلی پدیده خانه‌های دوم را می‌توان متأثر از عواملی دانست که سبب توسعه گردشگری روستایی می‌شود. رشد و گسترش این پدیده در مناطق روستایی عمدتاً بعد از جنگ جهانی دوم و تحت تأثیر افزایش درآمد و توان مالی، لزوم بهره‌گیری از اوقات فراغت و تسهیل در جابجایی به دلیل بهبود شبکه حمل و نقل بوده است؛ سابقه شکل‌گیری این پدیده در ایران از قدمت بیشتری برخوردار بوده و مشخصاً به دوران قاجار باز می‌گردد و حتی برخی از روستاهای شمال کشور از گذشته‌های بسیار دور با این پدیده مانوس بوده‌اند (تیمور آمار، ۱۳۸۵)، از طرف دیگر «روی آوری به برپایی و ساخت یک سکونتگاه دوم در نقاط روستایی را می‌توان به عنوان انگیزه‌هایی برای انجام سرمایه‌گذاری، عاملی برای ارضای نیاز و کسب حیثیت و وجهه اجتماعی و مکانی برای تدارک روزهای بازنشستگی دانست» (شاریه، ۱۳۷۲: ۲۳۵). در این رابطه مهاجرت‌های مردم روستایی به شهرها و بازگشت موقت آنها به روستاها برای فراغت و ملاقات اقوام و دوستان یا گذراندن تعطیلات در خانه‌هایی که از طریق ارث به آنها تعلق گرفته، نقش مؤثری در گسترش خانه‌های دوم داشته است. علاوه بر این، پدیده گریز از شهرنشینی و مهاجرت معکوس به نواحی روستایی که از اوایل دهه ۱۸۰۰ در جهان شروع شده، زمینه‌ساز افزایش این خانه‌ها در روستاها بوده است

(رضوانی، ۱۳۸۱: ۳۲) ضمن این که سهولت در مالکیت مسکن در نواحی روستایی نیز در این امر مؤثر است. شکل‌گیری و توسعه خانه‌های دوم در نواحی روستایی به شیوه‌های گوناگون انجام می‌گیرد که تبدیل مسکن روستایی به خانه‌های دوم، ساخت خانه‌های دوم در زمین‌های تملک شده خصوصی و توسعه این پدیده توسط شرکت‌های ساختمانی از آن جمله اند (رضوانی، ۱۳۸۲: ۱۸۳).

علاوه بر روش فوق، شیوه مشارکتی (خرید یک خانه به طور مشترک و استفاده چرخشی از آن در طول سال) که عمدتاً در آمریکای شمالی رواج دارد از روش‌های نوین توسعه خانه‌های دوم است. در کشور ما استفاده از مسکن روستایی به عنوان خانه‌های دوم و تدارک زمین جهت ساخت مسکن فصلی بیشتر است. تقریباً تمامی نواحی توریست‌پذیر کشور شاهد شکل‌گیری و گسترش این پدیده در اراضی روستایی هستند (تیمور آمار، ۱۳۸۵: ۵۲). تقاضای روز افزون گردشگران خانه دوم و رونق فعالیت‌های بورس بازی زمین و ویلا، در کنار ضعف بخش کشاورزی در فرآیند تولید، درآمدزایی و اشتغال‌زایی سبب عرضه سریع و گسترده اراضی زراعی، باغات از سوی جامعه محلی به تقاضای اغوا کننده و میلیونی گردشگران خانه دوم شده است (قدمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۲).

از طرف دیگر تنوع جغرافیایی باعث شده تا مطالعه اثرات این پدیده در قالب یک مدل مشترک کاری مشکل باشد. تغییر فرم، نقش و کارکرد روستاها از بدیهی‌ترین آثار این پدیده است؛ گو این که پیامدهای زیست محیطی ناشی از بارگذاری خارج از ظرفیت بر فضا نیز در نتیجه این پدیده قابل توجه است. از جنبه دیگر مشکل تملک زمین، قوانین رسمی و ساختار عرفی حاکم بر تغییر کاربری اراضی، کاهش ظرفیت‌های تولیدی به ویژه در بخش کشاورزی، برهم خوردن ساختار سنتی و ناهمگونی ساخت و ساز در نواحی روستایی از جمله مهم‌ترین دغدغه‌ها و چالش‌های این پدیده در نواحی روستایی است (همان). در زمینه تأثیرات گردشگری خانه‌های دوم بر مقاصد گردشگری، پژوهش‌های زیادی در داخل و خارج از کشور صورت گرفته است که در ذیل به چند نمونه از آن‌ها اشاره شده است.

عینانی (۱۳۹۳)، در مقاله «ارزیابی نقش گردشگری خانه‌های دوم در تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی (مطالعه موردی: دهستان حصار ولیعصر در شهرستان آوج)» آثار اقتصادی حاصل از توسعه گردشگری خانه‌های دوم را در قبل و بعد از توسعه آنها بررسی کرده است که نتایج نشان می‌دهد گسترش خانه‌های دوم در منطقه مورد مطالعه باعث تنوع در اقتصاد محلی شده به گونه‌ای که این تنوع در بخش‌های غیرکشاورزی محسوس‌تر است. همچنین توسعه این خانه‌ها باعث بهبود در زیرساخت‌های تولیدی گردیده است. در میان روستاهای مورد بررسی نیز روستاهای چنگوره و اسماعیل‌آباد بالاترین میزان و روستاهای قره‌بلاغ و آبدره پایین‌ترین جایگاه را در زمینه تنوع‌بخشی اقتصادی به خود اختصاص داده‌اند.

دادور خانی و محمد زاده لاریجانی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی پیامدهای اقتصادی و اجتماعی گردشگری خانه‌های دوم، مطالعه موردی: روستاهای ییلاقی بخش بندپی شرقی شهرستان بابل» کوشیده‌اند تا با توجه به نظرات ارائه‌شده از سوی جامعه هدف به بررسی پیامدهای اقتصادی و اجتماعی حاصل از گردشگری خانه‌های دوم در منطقه مورد مطالعه بپردازند. نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش نشان داد که در زمینه اقتصادی توسعه مشاغل فصلی و در زمینه اجتماعی افزایش امکانات و افزایش جرائم اجتماعی مورد توافق پاسخگویان به پرسشنامه‌ها بوده است. همچنین این تحقیق نشان داد که مسئولین و مالکان خانه‌های دوم با گسترش این خانه‌ها موافق و ساکنان دائمی روستاهای مورد نظر با توجه به آگاهی از تأثیرات اقتصادی مثبت، توسعه ویلاها را به دلیل آثار مخرب اجتماعی حاصل از آن، مفید نمی‌دانند و مخالف شکل‌گیری و توسعه آن هستند.

دادورخانی و همکاران (۱۳۹۲)، در مقاله «نقش گردشگری خانه‌های دوم در تغییرات کالبدی فیزیکی نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان برغان، شهرستان ساوجبلاغ)» پیامدهای کالبدی - فیزیکی خانه‌های دوم را مورد بررسی قرار داده‌اند که نتایج حاصله نشان‌دهنده تأثیر خانه‌های دوم در معماری خانه‌های ساکنان محلی بوده و این امر علاوه بر کاهش فضای معیشتی درون بافت خانه‌های مردم محلی، باعث عدم تعادل ساختاری با کارکرد روستا نیز شده است. همچنین گسترش این نوع مسکن پیامدهای کالبدی گوناگون مانند تغییر کاربری باغات و مزارع، بافت سنتی مسکن روستا، کاهش دسترسی ساکنان به زمین‌های مسکونی، معماری ناهمگون با محیط را به همراه داشته و منجر به بروز ناهماهنگی در چهره و ساختار محیطی آن شده است.

مطیعی لنگرودی و رضائیه آزادی، (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «ارزیابی اثرات اقتصادی گردشگری مذهبی از دیدگاه جامعه میزبان در تفرجگاه بند ارومیه» بیان می‌دارند که گردشگری و به ویژه گردشگری روستایی می‌تواند سبب بروز تأثیرات اقتصادی در تمام جنبه‌های فعالیت در روستا شده و به بهبود شاخص‌های درآمد کمک نماید. رضوانی (۱۳۸۴) گردشگری خانه‌های دوم یکی از الگوهای گسترش گردشگری به ویژه در نواحی روستایی و کوهستانی است که از طریق گسترش مالکیت خانه‌های دوم (خانه‌های ییلاقی یا خانه‌های تعطیلات) حاصل می‌شود. علی‌رغم سابقه نسبتاً زیاد شکل‌گیری و گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی، گردشگری خانه‌های دوم اخیراً تجدید حیات را تجربه می‌کند که اغلب با توجه به الگوهای جدید تولید و مصرف اقتصادی قابل تشریح است.

رضوانی (۱۳۸۲) نواحی روستایی شمال تهران به ویژه در حوزه آبخیز سد لتیان دارای جاذبه‌های متعدد و متنوعی است که در چارچوب مناسبات روستایی و شهری و اثرات کلانشهر تهران بر نواحی روستایی، این جاذبه‌ها در چند دهه اخیر در زمینه گردشگری و به ویژه با ایجاد و گسترش خانه‌های دوم به

شدت مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. طبق بررسی‌های انجام شده در این حوزه بیش از ده هزار خانه دوم وجود دارد که حدود ۵۰ درصد کل مسکن را تشکیل می‌دهد.

با توجه به ماهیت فعالیت گردشگری و ارتباط و تعامل تنگاتنگ آن با فعالیت‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، زیست‌محیطی؛ بالطبع اثرات آن می‌تواند بسیار متنوع و گسترده باشد و به‌ویژه بر محیط محلی و جوامع میزبان اثرات عمیقی برجای گذارد. به‌طوری‌که تأثیرات گردشگری در ناحیه آلپ اروپا (یکی از اولین مقصدهای جذاب درزمینه گردشگری روستایی سبب به‌کارگیری راه‌های دیگری برای توسعه گردشگری شد؛ مفاهیمی چون گردشگری فرعی، گردشگری مسئول، گردشگری انعطاف‌پذیر، گردشگری مناسب یا گردشگری سبز، به‌عنوان رویکردهایی برای کاهش اثرات منفی گردشگری برنامه‌ریزی شدند. در دهه ۱۹۹۰ به دلیل افزایش توجه به محیط زیست این رویکردها در برنامه‌ریزی گردشگری تکامل بیشتری یافته و اصول قابل‌تأیید توسعه گردشگری با استقبال گسترده‌ای روبرو شده‌اند.

اثرات اجتماعی فرهنگی گردشگری می‌تواند به‌صورت مثبت و یا منفی باشد. در نقاطی که گردشگری در حال رشد است، اثرات فرهنگی - اجتماعی مثبت و مهم گردشگری در جوامع بومی عبارت است: خودکفایی و تقویت اقتصاد محلی، احترام بیشتر به جامعه محلی و فرهنگ آنها، سرمایه‌گذاری مجدد درآمد گردشگری در منابع فرهنگی، تقویت و تداوم سنت‌های فرهنگی، افزایش میزان درک مدارا بین فرهنگ‌ها به‌ویژه از طریق اجرای موسیقی، عرضه صنایع هنرهای محلی، نوع زندگی بومی، مسکن و سایر تجربیات زندگی روستایی.

اثرات منفی گردشگری بر جوامع محلی می‌تواند شامل محرومیت از برخی مزایای رفاهی برای جامعه میزبان، فشار تقاضا برای منابع کمیاب مانند آب آشامیدنی، وابستگی بیش از اندازه نواحی میزبان به گردشگری، رفتار نامناسب و عدم حساسیت فرهنگی گردشگران باشد (سازمان ایران‌گردی و جهان‌گری، ۱۳۸۱: ۱۲۶).

گردشگری خانه‌های دوم نیز همانند دیگر الگوهای گردشگری می‌تواند اثرات متعددی بر نواحی‌ای که استقرار می‌یابد، داشته باشد. در برخی موارد این اثرات سودمند است. برای نمونه ممکن است مسکن قدیمی در مکان (روستا یا شهر) بازسازی و یا تبدیل به مسکن جدید شوند که علاوه بر زیباسازی محیط، برای مردم ساکن نیز زمینه اشتغال موقت و یا دائمی فراهم آورند، درآمد فروشگاه‌های محلی را بالا برند و تسهیلات دیگری فراهم نمایند. با این حال گسترش مالکیت خانه‌های دوم می‌تواند اثرات منفی بر نواحی این داشته باشد. در این رابطه (wall and smit, 1982:136). معتقدند که گسترش خانه‌های دوم می‌تواند با برهم زدن زیبایی بصری روستاها و یا اخیراً در شهرهای کوچک سبب تخریب پوشش گیاهی شده، به

محیط آسیب رساند. به نظر آن‌ها در گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی و شهرهای کوچک به زیبایی و توازن آنها توجه کمی شده است (Matti Sun And Whale, 1982: 29).

البته اثرات اجتماعی مالکیت خانه‌های دوم باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد؛ به‌ویژه این که گسترش خانه‌های دوم امکان ساخت مسکن برای مردم محلی را کاهش می‌دهد. این مورد در مناطقی که سیاست‌های برنامه‌ریزی ساخت مسکن جدید را محدود می‌کند، بیشتر مشاهده می‌شود؛ افزایش تقاضای خرید خانه‌های دوم در نواحی روستایی قیمت این خانه‌ها را به حدی بالا می‌برد که مردم محلی توان خرید مسکن را ندارند؛ جوانان به دلیل مشکلات سکونت در جوامع محلی، به شهرها مهاجرت می‌کنند و بدین ترتیب ساختار اجتماعی جوامع محلی برهم می‌خورد؛ و هجوم ثروتمندان غیر روستایی به نواحی روستایی می‌تواند سبب خشم افراد محلی شود (Pygram, 1993) و فرهنگ آنها را کمرنگ کند؛ اگرچه بسیاری از مطالعات نشان داده است که صاحبان خانه‌های دوم سعی می‌کنند خود را با جوامع محلی وقف دهند. بنابراین یکی از مسائلی که برنامه‌ریزان گردشگری روستایی با آن مواجه‌اند، برقراری توازن بین تقاضای ساکنان ثروتمند شهری برای خرید یا ساخت خانه‌های دوم در نواحی روستایی با نیازهای جوامع محلی در زمینه تأمین مسکن است. به‌طور کلی اثرات گردشگری خانه‌های دوم را می‌توان بدین صورت خلاصه نمود:

جدول شماره (۱): پیامدهای احتمالی گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی

شرح	پیامدهای مثبت	پیامدهای منفی
اثر اقتصادی	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش سرمایه گذاری - ایجاد مشاغل مرتبط با ساختمان و مشاغل حقوقی - اشتغال‌زایی و کسب سرمایه، - افزایش دادوستد، دریافت عوارض و مالیات؛ - درآمدزایی برای بومیان (صالحی نسب، ۱۳۸۴). 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش ظرفیت های تولیدی به ویژه در بخش کشاورزی (شاریه، ۱۳۷۳)، - بورس بازی املاک و مستغلات و اثر نامطلوب روی قیمت مسکن و زمین (افزایش کاذب قیمت) - عدم موفقیت در سرمایه گذاری به دلیل فقدان تعادل بین عرضه و تقاضا - مشکل تهیه مسکن برای بومیان (رضوانی، صفایی، ۱۳۸۴). افزایش هزینه تهیه مسکن، افزایش قیمت کالا و خدمات (علیقلی زاده، ۱۳۸۴).
اثر اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - تجدید حیات اجتماعی و رونق زندگی روستایی - ورود جریان های مثبت اجتماعی از شهرها - ارتباط دو سیستم فرهنگ شهری-روستایی (صالحی نسب، ۱۳۸۴). - افزایش شناخت نواحی ای که گردشگری خانه‌های دوم در آن شکل گرفته، - گسترش فرهنگ روستا یا شهر (منظور شهرهایی که در آن شاهد خانه‌های دوم هستیم)، - گسترش ضوابط و قوانین در نواحی روستا و بین مردم، - رواج استفاده از وسایل رفاهی (علیقلی زاده: ۱۳۸۴). 	<ul style="list-style-type: none"> - رواج رفتارها و هنجارهای بیگانه با جامعه روستایی، - قطبی شدن الگوی زیست (بومی و غیر بومی). - ایجاد رقابت و از بین رفتن پیوستگی جامعه میزبان، - تضعیف و یا تشدید مهاجرت بومیان به شهر. - ایجاد کشمکش و اختلاف و کاهش امکان خانه‌سازی برای بومیان (صالحی نسب، ۱۳۸۴). - تغییر مفهوم کار نزد بومیان (فشارکی، ۱۳۷۳). - تعارض اجتماعی و فرهنگی میان جامعه میزبان و صاحبان خانه‌های دوم، - اختلال در فرهنگ روستایی، اعتراض و انتقاد عمومی به خاطر خالی بودن در اغلب اوقات سال (شاریه، ۱۳۸۰). - مهاجرت جوانان، گسیختگی ساختار اجتماعی، رنجش روستاییان و واکنش رفتار منفی بومیان محلی، ازدیاد تخلفات اجتماعی، تسلط صاحبان خانه‌های دوم بر جامعه میزبان (علیقلی زاده، ۱۳۸۶).
اثر کالبدی	<ul style="list-style-type: none"> - نوسازی ساخت و ساز و بهبود کالبد روستا - بهبود شبکه های ارتباطی و افزایش ارتباطات بین مکانی - نهادینه شدن الگوی مناسب زیست محیطی به ویژه در زمینه دفع بهداشتی زباله - کاهش اراضی متروکه، اتصال روستاها، بهبود تأسیسات و تجهیزات، تغییر نوع مصالح، و سبک معماری (صالحی نسب، ۱۳۸۴) 	<ul style="list-style-type: none"> - تغییر در چشم انداز روستایی و شهری شدن سکونتگاه - برهم خوردن ساختار سنتی و همگونی ساخت و ساز. - تسطیح دامنه کوه‌ها، تغییر کاربری اراضی، ایجاد دوگانگی در محیط زیست، فرسایش خاک، انواع آلودگی‌ها، تغییر در ترکیب مجموعه گیاهان و جانوران (صالحی نسب، ۱۳۸۴)، خطر نابودی زیبایی سطحی (شارپلی، ۱۳۸۰). افزایش هزینه نگهداری از تأسیسات، تنزل بصری، قطعه قطعه شدن اراضی (pacion، ۱).

منبع: مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۴.

۳) روش تحقیق

در این تحقیق، ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی استفاده شده است. نحوه جمع‌آوری داده‌ها به صورت اسنادی، میدانی و فراتحلیلی بوده است. جامعه آماری شامل کل خانوار ساکن در منطقه شهری فیروزق بوده است. این کانون شهری دارای جمعیتی جمعیتی بالغ بر ۱۰۰۰ نفر بوده که در قالب ۲۵۰۰ خانوار روستا-شهری ساکن بوده‌اند. ابزار گردآوری اطلاعات ترکیبی از پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده است. برای مشخص نمودن حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. با توجه به حجم جامعه، حجم نمونه برای خانوار با ۰/۰۵ خطا و با سطح ۰/۹۵ معناداری ۳۳۷ خانوار مشخص شد. میزان روایی

پرسشنامه با آلفای ۰/۸۷۵ مورد ارزیابی قرار گرفت و برای سنجش پایایی از نظر کارشناسان و اساتید خبره استفاده شده است. سرانجام داده‌های گردآوری شده پس از تجزیه و تحلیل و کدگذاری ویژه در محیط نرم‌افزار SPSS تحلیل و خروجی به صوت جداولی در قسمت یافته‌های تحقیق ذکر شده است.

منطقه شهر فیرووق در بخش مرکزی شهرستان خوی در استان آذربایجان غربی قرار دارد. فیرووق در حدود ۱۰ کیلومتری شمال غرب شهر خوی قرار گرفته و باغ‌های انبوه و طبیعی سرسبز دارد. نام محلی این شهر «پره» است (در این پژوهش مناطق روستایی اطراف هم در نظر گرفته شده و به صورت منطقه شهری مطالعه گردید). طبق آمار به دست آمده از مرکز آمار ایران، این منطقه شهری در سرشماری سال ۱۳۹۰ دارای ۱۱۰۰۰ نفر جمعیت است که اکثراً در فعالیت‌های باغداری و کشاورزی و بخش خدمات (گردشگری) اشتغال دارند. زبان مردم این منطقه ترکی آذربایجانی و فرهنگ آن‌ها اسلامی-ایرانی است. در این منطقه به دلیل آب فراوان، باغداری رونق بسیار دارد. دره فیرووق (پره) که در آن پارک‌هایی نیز ساخته شده از دره‌های سرسبز شهرستان و تفرج‌گاه مردم در روزهای تعطیل است. پارک جنگلی داغلاباغی (باغ کوهستان) نیز از اماکن دیدنی این شهر است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰).

شکل شماره (۱): موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

۴) یافته‌های تحقیق

از مجموع کل جامعه نمونه شرکت‌کننده در این تحقیق، شرکت‌کنندگان مرد در این تحقیق بیشتر بوده و از ۳۳۷ نفر حجم نمونه، ۲۵۰ نفر معادل ۷۴/۱۸ درصد از افراد را شامل می‌شوند. تنها ۲۵/۸۱ درصد معادل ۸۷ نفر را زنان به خود اختصاص داده‌اند. همچنین اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه نشان می‌دهد ۵۹ درصد افراد شرکت‌کننده معادل (۱۹۶ نفر) در این تحقیق ساکن شهر بوده و ۴۱ درصد افراد (۱۴۱) نفر در روستاهای اطراف ساکن بوده‌اند. بررسی وضعیت سواد در جامعه مورد

مطالعه حاکی از آن است که سطح دانش و آگاهی جامعه در سطح مطلوبی قرار دارد به طوری که از ۳۳۷ نفر حجم نمونه ۲۹ نفر در دو مقطع راهنمایی و ابتدایی، ۱۳۶ نفر دیپلم، ۹۶ نفر در مقطع فوق دیپلم، و ۷۶ نفر در مقطع لیسانس، هستند.

در بحث تأثیرات اقتصادی گردشگری خانه‌های دوم ۱۳ گویه مطرح شد. میانگین پاسخ مشارکت-کنندگان نشان می‌دهد که درصد پاسخ به گزینه زیاد و خیلی زیاد به نسبت بالاتر بوده و در این میان گویه "افزایش درآمد ارگان‌های دولتی (مثل شهرداری و دهیاری) با ۹۱/۱ درصد بیشترین تأثیر از گردشگری خانه‌های دوم پذیرفته است.

جدول شماره (۲): تأثیرات اقتصادی گردشگری خانه‌های دوم در منطقه روستا شهری فیروزق

شاخص اقتصادی	خیلی زیاد-زیاد	متوسط	کم-خیلی کم
افزایش فرصت‌های شغلی برای ساکنان شهر فیروزق	۶۳/۷	۲۰/۲	۱۷/۱
متنوع سازی مشاغل (انواع زیادی از شغل‌ها)	۵۳/۶	۳۵/۳	۱۳/۱
کاهش بیکاری	۷۳/۲	۲۰/۶	۷/۱
ورود سرمایه‌های کلان به اقتصاد حوزه (از طریق سرمایه‌گذاری)	۴۲/۳	۱۲/۳	۴۶/۴
افزایش درآمد ارگان‌های دولتی (مثل شهرداری و دهیاری...)	۹۱/۳	۵/۳	۳/۴
افزایش سطح درآمد ساکنین	۴۹/۲	۱۴/۳	۳۷/۵
افزایش هزینه بسیاری از کالاها و خدمات	۷۶/۳	۱۴/۳	۹/۴
افزایش قیمت واقعی زمین و مستغلات	۷۸/۲	۱۳/۳	۹/۵
به طور کلی افزایش هزینه زندگی	۷۳/۲	۵/۴	۲۷/۴
نوسان درآمد افراد در طول سال	۵۶/۳	۳/۶	۱۳/۴
تملک فعالیت‌های مهم و سودآور گردشگری توسط افراد غیربومی	۱۰/۳	۱۲/۳	۷۶/۴
افزایش فرصت‌های شغلی برای ساکنان شهر فیروزق	۷۸/۲	۱۲/۳	۹/۵
متنوع سازی مشاغل (انواع زیادی از شغل‌ها)	۵۳/۲	۳۰/۲	۱۶/۶

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴.

برای بررسی میزان تأثیر گردشگری خانه‌های دوم بر هر یک از شاخص‌های مطرح‌شده از آزمون‌های آماری برای بررسی میزان برابری و یا عدم برابری میانگین‌ها پرداخته شده است. در تحقیق حاضر به دنبال پاسخی برای فرضیه مطرح‌شده در این حوزه با این اصل که گردشگری خانه‌های دوم بر وضعیت اقتصادی منطقه مورد مطالعه تأثیرگذار بوده، مورد بررسی قرار گرفت. برای بررسی این فرضیه و یافتن پاسخی منطقی تنها راه ممکن با توجه به نوع اطلاعات و فرضیه مطرح‌شده، بررسی میزان میانگین پاسخ‌های مطرح‌شده از سوی گروه‌های پاسخ (خانوار) ساکن در منطقه مورد مطالعه بوده است. به دین صورت که ابتدا مجموع پاسخ پاسخگویان در هر یک از شاخص‌های مطرح‌شده با هم جمع و میانگین آنها به دست آمد. سپس برای تأیید یا رد فرض مطرح‌شده از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده گردید. در این آزمون از مقدار $\text{test value}=3.1$ استفاده گردید.

با توجه به مقدار Sig به دست آمده و مقدار مثبت بودن t و کرانه بالا و پایین می توان ادعا کرد که گسترش این نوع از گردشگر تأثیر بسزایی در رشد و رونق اقتصادی منطقه مورد مطالعه داشته است. سطح اطمینان ۹۵ درصد به خوبی فرضیه ذکر شده را تأیید نموده و حتی خطای ۰/۰۵ هم وجود ندارد. با ۱۰۰ درصد اطمینان می توان به تأثیر مثبت و تأثیرگذار گردشگری خانه های دوم بر شاخص اقتصادی اشاره نمود. پس می توان نتیجه گرفت که فرض برابری میانگین ها $\mu_1 = \mu_2 = \mu$ مورد قبول است. با توجه به این امر می توان گفت که فرض میانگین ادعا شده از سوی محقق با مقدار میانگین پاسخ پاسخگویان برابر بوده و در واقع، به نوعی می توان به این نکته اشاره کرد که از نظر جامعه محلی، گردشگری خانه های دوم بر وضعیت اقتصادی آنها با تمام جنبه های مثبت و منفی تأثیرگذار بوده است.

جدول شماره (۴): تأثیرات اقتصادی گردشگری خانه های دوم

تعداد کل نمونه	میانگین	انحراف معیار	درصد خطای میانگین
۳۳۷	۲۹/۲۵۵۲	۷/۸۳۹۱۷	۰.۴۲۷۰۳۰

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۴

جدول شماره (۴): نتایج آزمون T تک نمونه ای برای شاخص اقتصادی

t	درجه آزادی	(سطح معناداری با آلفای ۰.۰۵)	اختلاف از میانگین	معنادار بودن آزمون در سطح ۰.۰۵ اطمینان	
				پایین	بالا
۶۱/۲۵۰	۳۳۶	۰.۰۰۰	۲۶/۱۵۵۱۹	۲۵/۳۱۵۲	۲۶/۹۹۵۲

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۴

در بحث تأثیرات اجتماعی-فرهنگی گردشگری خانه های دوم ۲۰ گویه مطرح شد که پاسخ مشارکت-کنندگان نشان می دهد گردشگری خانه های دوم اثرات متفاوتی از دیدگاه مردم محلی بر وضعیت اجتماعی و فرهنگی منطقه روستا شهری فیروزق داشته و به طور کل می توان بر اثرات این نوع از گردشگری در منطقه ملاحظه ای خاص و توجهی عمیق لحاظ نمود. که از نظر مردم محلی، مهم ترین تأثیر در حوزه اجتماعی- فرهنگی، ازدحام و شلوغی پس از ورود پدیده گردشگری خانه های دوم بوده است.

جدول شماره (۵): تأثیرات اجتماعی-فرهنگی گردشگری خانه‌های دوم در منطقه روستا-شهری فیروزق

شاخص اجتماعی - فرهنگی	خیلی زیاد-زیاد	متوسط	کم - خیلی کم
ارتقاء سطح استاندارد زندگی جامعه محلی	۵۵/۷	۳۵/۳	۹/۰
بهبود خدمات عمومی	۶۶/۲	۲۵/۴	۵/۴
ایجاد و توسعه امکانات تفریحی بهتر و بیشتر برای جامعه محلی	۴۳/۳	۳۳/۶	۲۴/۴
افزایش سطح آگاهی و دانش مردم	۵۲/۵	۳۲/۳	۱۵/۲
زنده نگهداشتن فرهنگ محلی و حفظ هویت فرهنگی مردم حوزه	۳۳/۳	۴۵/۶	۲۱/۱
شکل دهی یک تجربه ارزشمند ملاقات با گردشگران در زندگی مردم	۴۲/۳	۱۴/۵	۴۳/۲
تبادل فرهنگی مثبت با گردشگران	۴۳/۶	۲۴/۲	۳۲/۲
افزایش ازدحام و شلوغی	۷۸/۲	۱۲/۳	۹/۵
افزایش جرائم و فعالیت های غیر قانونی	۲۵/۳	۵/۴	۶۸/۳
کاهش کیفیت زندگی جامعه محلی	۱۲/۳	۱۰/۲	۷۸/۵
افزایش شکاف و اختلاف درآمدی میان اقشار جامعه محلی	۱۱/۳	۱۵/۴	۷۴/۳
ایجاد ناراحتی و عدم آرامش برای جامعه محلی به خاطر حضور گردشگران در حوزه	۸/۵	۱۵/۳	۷۶/۲
کاهش دسترسی جامعه محلی به امکانات و فضاهای تفریحی (پارک جنگلی و کوه)	۴۲/۳	۳۲/۳	۲۵/۴
استفاده بیش از اندازه از فضاها و منابع حوزه	۶۳/۳	۲۲/۷	۱۵/۰
کاهش انسجام و صمیمیت خانوادگی و اجتماعی	۴/۲	۸/۳	۸۷/۵
ایجاد مشکلات برای جوانان و نسل آینده حوزه در تامین زمین و مسکن	۴۸/۲	۳۲/۶	۱۹/۲
افزایش فشار تقاضا بر خدمات و زیرساخت ها	۷۳/۲	۱۴/۵	۱۲/۳
افزایش نزاع خانوادگی و اجتماعی در اثر رونق خرید و فروش زمین و ملک	۲۳/۱	۱۳/۶	۶۳/۴
الگو برداری ساکنین از رفتار و منش گردشگران و کنار زدن ارزشهای سنتی و فرهنگی	۱۵/۲	۱۲/۳	۷۲/۵
ایجاد مشکلات فرهنگی برای مردم محلی	۱۰/۷	۱۱/۳	۷۸/۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

از آنجایی که مقدار sig کم‌تر از ۰/۰۵ بوده، فرضیه " گردشگری خانه‌های دوم و تأثیرات اجتماعی-فرهنگی آن با قطعیت کامل پذیرفته می‌شود. از طرفی با توجه به مثبت بودن مقدار t و حد پایین و بالا تأثیر گردشگری خانه‌های دوم بر وضعیت اجتماعی - فرهنگی مورد تأیید است. به دلیل آنکه سطح معنی‌دار مشاهده شده کمتر از ۰/۰۵ است، می‌توان نتیجه گرفت که فرض برابری میانگین‌ها و فرضیه $(H_0 = \mu = \mu)$ مورد قبول است. با توجه به سطح معناداری و پیمایش منطقه توسط محققان به خوبی تأثیرات اجتماعی این نوع از گردشگری قابل‌رؤیت است.

جدول شماره (۶): تأثیرات اجتماعی-فرهنگی گردشگری خانه‌های دوم

تعداد کل نمونه	میانگین	انحراف معیار	درصد خطای میانگین
۳۳۷	۵۶/۰۳۵۶	۹/۰۲	۰.۴۹۱۵۲

جدول شماره (۷): نتایج آزمون t برای شاخص اجتماعی-فرهنگی

معنادار بودن آزمون در سطح ۰/۰۵٪ اطمینان	اختلاف از میانگین		(سطح معناداری با آلفای ۰/۰۵)	درجه آزادی	t
	پایین	بالا			
۵۳/۹۰۲۴	۵۱/۹۶۸۸	۵۲/۹۳۵۶۱	۰/۰۰۰	۳۳۶	۱۰۷/۶۹۸

در بحث اثرات زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم شاخص‌های مطرح شده نشان می‌دهد که با توجه به تمام مزیت‌های این پدیده اجتماعی (گردشگری خانه‌های دوم) اثرات زیست محیطی به دلیل عدم توجه به اصول و مبانی زیست محیطی از دیدگاه مردم از اعتبار خوبی برخوردار نبوده و از این منظر (یعنی اثرات نامطلوب بر محیط) در منطقه نیاز به توجه و تأمل بیشتری دارد. که در این میان ساخت و ساز بی‌رویه و کنترل نشده، از نظر مردم بیشترین مقدار در توافق گروهی بوده است.

جدول شماره (۸): تأثیرات کالبدی- زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم در منطقه روستا- شهری فیروزق

کم-خیلی کم	متوسط	خیلی زیاد-زیاد	شاخص زیست محیطی
۰/۹	۱۵/۳	۷۵/۷	افزایش میزان ترافیک در سطح شهر
۷۴/۳	۹/۵	۱۶/۲	افت کیفیت زندگی مردم در اثر ساخت و ساز بی‌رویه
۲۴/۲	۳۳/۲	۴۳/۶	ایجاد سروصدا (آلودگی صوتی)
۷/۵	۱۲/۳	۸۳/۲	افزایش میزان آلودگی فضاهای کشاورزی و باغ‌ها
۴/۳	۵/۳	۹۱/۳	افزایش میزان ساخت و سازهای کنترل نشده و بی‌رویه
۳/۵	۸/۳	۸۹/۲	تخریب و دست‌اندازی به حریم منابع طبیعی
۶۹/۶	۲۴/۲	۱۷/۲	افزایش میزان زباله و مواد زائد
۹/۵	۱۲/۳	۷۸/۲	تخریب مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی
۲۷/۴	۵/۴	۷۳/۲	به‌طور کلی کاهش کیفیت محیط زیست حوزه

منبع: یافته‌های پژوهش حاضر، ۱۳۹۴

در خصوص، فرضیه تأثیر گردشگری خانه‌های دوم بر وضعیت زیستی و کالبدی منطقه روستا شهری فیروزق باید گفت که با توجه به مقدار آماره تی و سطح معناداری (Sig)، این فرضیه هم مورد تأیید است، به این معنی که با توجه به مجموع میانگین پاسخ‌های دریافت شده از سوی مردم، گردشگری خانه‌های دوم بر وضعیت محیطی منطقه روستا-شهری فیروزق تأثیر داشته است. به طوری که با مراجعه به جدول (۸) می‌توان نظرات مردم را در این خصوص مشاهده نمود. طبق برآورد میانگین پاسخ‌ها، شکل-گیری پدیده خانه‌های دوم، تخریب و دست‌اندازی و ساخت‌وساز بی‌رویه و کنترل نشده ساختار کلی فضای کالبدی منطقه را تغییر داده است. بر این اساس لازم به توضیح است که با شکل‌گیری پدیده گردشگری خانه‌های دوم، علاوه بر تأثیرات مثبت و یا منفی در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی، آنچه بیش از همه مهم و اساسی بوده، بحث کالبد و فیزیک فضا است. که فعالیت‌های اجتماعی در آن شکل می‌گیرد.

در منطقه مورد مطالعه با رونق پدیده خانه‌های دوم، محیط روستا دچار تغییرات عمده و چالش‌های اساسی شده که نیازمند توجه بیشتری است.

جدول شماره (۹): تأثیرات زیست‌محیطی گردشگری خانه‌های دوم

تعداد کل نمونه	میانگین	انحراف معیار	درصد خطای میانگین
۳۳۷	۲۷/۹۷۳۳	۸/۶۳۹۰۵	۰.۴۷۰۶۰

جدول شماره (۱۰): نتایج آزمون t تک نمونه ای برای شاخص زیست محیطی

t	درجه آزادی	(سطح معناداری با آلفای ۰/۵)	اختلاف از میانگین	معنادار بودن آزمون در سطح ۰/۹۵ اطمینان	
				پایین	بالا
۵۲/۸۵۵	۳۳۶	۰.۰۰۰	۲۴/۸۷۳۹	۲۳/۹۴۷۶	۲۵/۷۹۹۰

۵) نتیجه‌گیری

در این تحقیق تلاش شده است تا پاسخی برای این سوال اساسی یافته شود که آیا گردشگری خانه‌های دوم تأثیری بر ابعاد زندگی انسانی دارد یا کاملاً منفعل و پدیده‌ای جدا بافته از ساخت اجتماعی گروه‌های انسانی است؟ یکی از اثرات مهم و مؤثر در حوزه انواع گردشگری در نواحی روستا- شهری، اثرات اقتصادی است. با شکل‌گیری هر نوع از گردشگری و در سطوح مختلف، به‌طور یقین بر وضع اقتصادی مردمان بومی و جغرافیای مکان تأثیر چشم‌گیر خواهد گذاشت. شکل‌گیری پدیده گردشگری خانه‌های دوم در منطقه مورد مطالعه بدون شک دارای تأثیراتی بوده و از آنجایی که در نظام برنامه‌ریزی روستایی آن‌چنان به مناطق کمتر توسعه‌یافته و یا مناطق در انزوای جغرافیایی و همچنین مناطق دارای جمعیت اندک توجه نمی‌شود، برنامه‌ریزی محیطی و به‌ویژه برنامه‌ریزی گردشگری پایدار در این مناطق می‌تواند زمینه را برای رونق اقتصادی و سایر ابعاد مهیا نماید. همان‌طوری که در قسمت اطلاعات توصیفی اشاره شد، با شکل‌گیری این نوع از گردشگری در منطقه مورد مطالعه زمینه‌های خوداشتغالی زیادی ایجاد شده است و این خود سبب پایداری و ماندگاری جمعیت در منطقه شده است. همچنین اینکه به سبب شکل‌گیری خانه‌های دوم و هجوم گردشگران و مهاجران شهری، زمینه برای انواع مشاغل خدماتی مهیا شده است تا جایی که برخی از روستاییان که قبلاً در شهر سکونت داشته‌اند، دوباره به روستا یا شهر فعلی بازگشته و در آنجا مشغول به کار هستند که در مجموع زمینه برای سرمایه‌گذاری، مهیا شده است. آمارهای محلی حاکی از کاهش نسبی بیکاری و همچنین افزایش شغل و تنوع شغلی در منطقه مورد نظر است. از طرف دیگر، باعث رونق زمین و مستغلات بومیان شده است. فروش محصولات محلی، زمین و مستغلات در نتیجه گسترش این نوع گردشگری از جنبه‌های دیگر رونق اقتصادی است.

در زمینه گردشگری خانه های دوم و اثرات فرهنگی و اجتماعی باید گفت: با ورود گردشگران به منطقه مورد مطالعه زمینه برای ارتباط بیشتر حتی به صورت جزئی و بصری (دیدن نوع خودروهای، نمای و شکل ساختمان ها و نحوه عادات اجتماعی) شکل گرفته و این خود به صورت تغییر در شکل و ظواهر فرهنگ و رفتار اجتماعی نمود پیدا می کند.

در رابطه با نقش گردشگری خانه های دوم بر وضعیت فرهنگ جامعه مورد مطالعه می توان گفت که زمینه تحقق ارتقاء سطح زندگی، بهبود خدمات عمومی به دلیل تقاضای تازه واردان به منطقه، ایجاد و بهبود امکانات تفریحی، افزایش آگاهی مردم محلی به دلیل ارتباط بیشتر با گردشگران، ترویج فرهنگ بومی و هویت یابی مجدد این فرهنگ ها به دلیل تبادلات فرهنگی، سرمایه گذاری فرهنگی، ساخت مراکز ورزشی و هنری شکل یافته است. از طرفی باید به اثرات نامطلوب این پدیده در منطقه مورد مطالعه نیز اشاره نمود. با گسترش پدیده خانه های دوم، به تدریج موانع و مشکلاتی برای جامعه میزبان رخ داده که از مهم ترین آن باید به موارد زیر اشاره نمود:

عدم رضایت جامعه میزبان، کاهش دسترسی به امکانات محلی به ویژه برای ساکنین بومی، کاهش انسجام و صمیمیت خانوادگی، ایجاد مشکلات برای نسل جوان در تهیه زمین مسکن و شغل در آینده، افزایش استفاده بیش از حد از منابع و امکانات، ایجاد ناامنی در زمینه مالکیت های حقوقی، گرانی، کاهش دسترسی به امکانات به دلیل حضور گردشگران. تغییرات کالبدی و فرهنگی - اجتماعی شدید یک نظام بسته را شکل داده که ارتباط بومیان با جوامع وارده و دارای خانه های دوم کم است.

در خصوص تأثیرات زیست محیطی نیز، با شکل گیری پدیده گردشگری خانه های دوم تأثیرات عمیقی بر پیکره و بافت کالبدی سکونتگاه های روستا شهری منطقه مورد مطالعه به وجود آمد است. در واقع با شکل گیری و رونق این نوع از گردشگری که بیشتر با محیط و زمین سروکار داشته، تأثیرات مهم و گاه مخربی بر محیط ایجاد شده است. همچنین گسترش گردشگری خانه های دوم در منطقه سبب بار سنگین ترافیک بر محیط و ایجاد سروصدا، افزایش آلودگی، تغییر کاربری اراضی به ویژه تبدیل مزارع و باغات به اماکن مسکونی، افزایش میزان زباله های ساختمانی و انسانی، تخریب مناظر و چشم اندازها، افت کیفیت زندگی مردم بومی ناشی از ساخت و ساز بی رویه و به طور کلی سبب کاهش کیفیت محیط زیست شده است. در کل می توان گفت گردشگری خانه های دوم بر حوزه محیط زیست دارای تأثیرات مثبت و منفی فراوانی است. در مجموع شکل گیری گردشگری خانه های دوم در منطقه مورد مطالعه در هر دو جهت مثبت و منفی بسیار موثر بوده، که میزان این تأثیر در هر شاخص می تواند، به عنوان یک مسئله تحقیق برای پژوهش های بعدی باشد.

۶ منابع

- آلوانی، سید مهدی، (۱۳۷۲)، سازوکارهای لازم برای توسعه پایدار جهانگردی، خلاصه مقالات برگزیده دومین اجلاس جهانگردی (فرهنگ و توسعه)، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- آمار، تیمور، (۱۳۸۵)، بررسی و تحلیل گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی (مطالعه موردی: بخش خورگام شهرستان رودبار)، فصل‌نامه چشم‌انداز جغرافیایی، سال اول، شماره ۱.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و مهدی سقایی، (۱۳۸۵)، گردشگری ماهیت و مفاهیم، انتشارات سمت، تهران.
- خیاطی، مهدی، (۱۳۸۲)، توریسم روستایی و تأثیر آن بر جوامع روستایی (مطالعه موردی تایلند)، نشریه جهاد، شماره ۲۵۷، صفحه ۲۸.
- دادور خانی، فضیله و فاطمه محمد زاده لاریجانی، (۱۳۹۲)، ارزیابی پیامدهای اقتصادی و اجتماعی گردشگری خانه‌های دوم (مطالعه موردی: روستاهای ییلاقی بخش بندپی شرقی شهرستان بابل)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۴، صص ۷۵-۱۰۲.
- داور خانی، فضیله و همکاران، (۱۳۹۲)، نقش گردشگری خانه‌های دوم در تغییرات کالبدی _ فیزیکی نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان برغان شهرستان ساوجبلاغ)، پژوهش‌های روستایی، دوره ۴، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۲، صفحه ۲۷۷-۲۹۹.
- دلور، علی، (۱۳۸۸)، احتمالات و آمار کاربردی در روانشناسی و علوم تربیتی (چاپ چهارم)، تهران، انتشارات رشد.
- رضوانی، محمدرضا، (۱۳۸۲)، بررسی روند ایجاد و گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی شمال تهران، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۵، صص ۷۳-۵۹.
- رضوانی، محمدرضا و جواد صفایی، (۱۳۸۴)، گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید (مطالعه موردی: نواحی روستایی شمال تهران)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، دانشگاه تهران، شماره ۵۴، صفحه ۴۵-۶۱.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و قادری، اسماعیل، (۱۳۸۱)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی، نشریه مدرس علوم انسانی، شماره ۲۵، صص ۴۰-۲۳.
- سازمان ایران‌گردی و جهانگردی، (۱۳۸۱)، برنامه ملی توسعه گردشگری، سازمان ایران‌گردی و جهانگردی.
- شاربیه، ژان برنار، (۱۳۷۳)، شهرها و روستاها، آزمونی در دگرگونی مناسبات شهر و روستا در جهان (ترجمه سیروس سهامی) مشهد، نشر نیکا.
- شارپلی، ریچارد (۱۳۸۲) گردشگری روستایی (ترجمه رحمت‌اله منشی‌زاده و فاطمه نصیری) تهران، نشر منشی.
- شریف‌زاده، ابوالقاسم و مرادی نژاد، همایون (۱۳۸۱)، توسعه پایدار و گردشگری روستایی، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، خرداد و تیر، شماره صص ۲۵۱-۲۵۰.
- شکری، ولی‌اله، (۱۳۸۴)، گردشگری در توسعه پایدار روستایی، مجموعه مقاله‌های اولین همایش سراسر نقش صنعت گردشگری در توسعه مازندران، ناشر رنسانس، تهران.
- صالحی نسب، زهرا، (۱۳۸۴)، گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- علیقلی زاده فیروز جایی، ناصر، (۱۳۸۶)، اثرات گردشگری بر ابعاد اقتصادی اجتماعی و محیطی نواحی روستایی (مطالعه موردی: نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان نوشهر) رساله دکتری دانشگاه تهران.
- عینانی، جمشید، (۱۳۹۳)، ارزیابی نقش گردشگری خانه‌های دوم در تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی (مطالعه موردی: داستان حصار ولیعصر در شهرستان آوج)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال سوم، شماره پنجم.
- فشارکی، پریدخت، (۱۳۷۳)، جغرافیای روستایی، تهران: مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی.
- قدمی، مصطفی، ناصر عقیلی زاده فیروزجایی و رحیم‌آنا مراد نژاد، (۱۳۸۹)، بررسی نقش گردشگری در تغییرات کاربری اراضی مقصد، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره سوم.

- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۰)، سرشماری نفوس و مسکن.
- مرادی مسیحی، وراز و علی قاسمی، (۱۳۹۳)، نقش گردشگری در توسعه اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بهشهر، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۳، پیاپی ۸، صفحات ۱۲۴-۱۰۵.
- مطیعی لنگرودی، سیدحسن و مریم رضائیه آزادی، (۱۳۹۲) ارزیابی اثرات اقتصادی گردشگری مذهبی از دیدگاه جامعه میزبان در تفرجگاه بند ارومیه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دوم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۲، صفحات ۹۱-۷۵.
- حیدر علی هومن، (۱۳۸۸)، استنباط آماری در پژوهش رفتاری (چاپ پنجم)، انتشارات سمت.
- هادی زاده، بهرنگ و صادق زرگر سخایی، (۱۳۹۳)، تحلیل زمینه‌های توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان ساری، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره ۸، صص ۵۸-۳۹.
- Aldskogius, H. (1993) **Recreation, cultural life and Tourism**, National Atlas of Sweden, Stockholm: SNAG.
- Arwel, J., (1992) **Is There a Real Alternative Tourism?** Tourism Management, March, pp.102-103.
- Burns, P. and Holden, A. (1995), **Tourism: A New Perspective**, Hemel Hempstead: Prentice Hall International.
- Davies B. Richard and O'Farrel, Patrick N. (1981), **A spatial and temporal analysis of second home ownership in West Wales**. Volume 12, Issue 2, 1981, Pages 161-178
- Dieter K. Muler, (2002) **Second Home Ownership and Sustainable Development in Northern Sweden**. Tourism and Hospitality Research, Vol. 3, No.4, 2002, pp.343-355 C" Henry Stewart Publications. 1467-3584. Johnston, R.J, (1988), **Dictionary of Human Geography**, Second edition, Blackwell, Oxford.
- Mathieson, A. and Wall, G. (1982), **Tourism: Economic, Physical and Social Impacts**, Harlow, Longman. Pigram, J., (1993), **Planning for Tourism in Rural Areas**, Routledge, London.
- Sharply, Richard and Julia, (1997), **Rural Tourism: An Introduction**, International Thomson Business Press, London
- Wall and Smith, (1982), **Tourism Alternatives: Potential and Problems in the Development of Tourism**, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- William, A.M. and Hall, C.M (2000) **Tourism and migration: new relationships between production and consumption**, Tourism Geographies, 2000 - Taylor & Francis
- Pacion-M (1984) **Rural Geography**, Michael Pacione, London: Harper and Row, Reviewed by: Yoram Bar-Gal